

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

***ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСІВ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
У ПРОЦЕСІ
СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ
ПОТРЕБАМИ***

Збірник наукових праць

Харків – 2021

особливими освітніми потребами	126
Пересічанська О. М. Розвиток діалогічного мовлення у дітей із знм ііі рівня засобами театралізованої діяльності	129
Перетяга Л.Є. Позашкільна освіта в Україні на сучасному етапі	131
Погребняк Т.Ю., Мезиненко Н.В. Формування національних цінностей в учнів з особливими освітніми потребами засобами народознавства	137
Погребняк Т.Ю., Христенко В. М. Соціалізація дітей з особливими освітніми потребами шляхом залучення дітей до занять в хореографічному гуртку «Карамельки»	142
Поливанова О.І. Методичний супровід процесу соціалізації дітей з особливими освітніми потребами У закладі позашкільної освіти	145
Пріхода М.В. Корекційний вплив sand art методу на процеси розвитку і соціалізації дітей з інтелектуальними порушеннями	148
Пурдя Л.А. Ресурси контактного зоопарку щодо соціалізації дітей із особливими потребами	151
Пушкар Н.Б., Тімко М.М., Вербицька Т.Г. Екологічні аспекти навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами	152
Редіна В.А. Використання ресурсів Комунального закладу «Харківська обласна станція юних туристів» Харківської обласної ради з дітьми з особливими освітніми потребами.....	157
Руденко Л.В. Логопедична робота з формування орфографічних навичок у молодших школярів із загальним недорозвиненням мовлення другого рівня	159
Сендецький В.А. Особливості трудового виховання учнів з інтелектуальними порушеннями	161
Синьов В. М., Коваленко В. Є. Моделі залучення дітей з особливими освітніми потребами в освітній процес закладів позашкільної освіти	164
Супрун Д.М., Супрун М.О. Започаткування професором І. П. Колесником системи підготовки спеціальних психологів (до 80-річчя від дня народження)	168
Тараб К.Х. Організація занять фізичної культури для дітей з розладами аутистичного спектру у позашкільній освіті	171
Уляницька Н. І. Психолого-педагогічний супровід дитини з особливими освітніми потребами	173
Хомініч О.Г. Ігрові форми навчання дітей старшого дошкільного віку із зпр навичок монологічного мовлення	176
Чемова М.Є. Адаптації та модифікації освітнього процесу молодших школярів у закладах загальної середньої освіти в умовах інклюзивного навчання	180
Шевченко І.Д. Особливості психофізичного розвитку дітей з порушеннями зору	183
Шеремет М.К., Голуб Н.М. Психолого-педагогічні засади проблеми включення дітей із мовленнєвими порушеннями у гурткову роботу	186
Шкоріна Є.В., Гордієнко І.В. Особливості ігрової діяльності дошкільнят з інтелектуальними порушеннями	190
Шпачинський Д.В. Формування соціальної мобільності та адаптації у дітей	

допоможуть компенсувати дитині з порушенням зору нестачу візуальної інформації.

Література

1. Анатомія ока. Методи дослідження в офтальмології : навчальний посібник для студентів медичних факультетів / Н. Завгородня та ін.. Запоріжжя, 2017. 76 с.
2. Костенко Т., Гудим І. Навчання дітей з порушеннями зору : навчальний посібник. Харків, 2019 184 с.
3. Органи зору. URL: <https://anatom.ua/basis/text/all/2-39/?noamp=available> (дата звернення 15.02.2021 р.)
4. Синьов В., Коберник Г. Основи дефектології : навчальний посібник. Вища школа :1994. 143 с.
5. Синьова Є. П. Тифлопсихологія: підручник. К.: Знання, 2008. 365 с.

Шеремет М.К.

доктор педагогічних наук, професор,
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

Голуб Н.М.

кандидат педагогічних наук, доцент,

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ ВКЛЮЧЕННЯ ДІТЕЙ ІЗ МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ У ГУРТКОВУ РОБОТУ

Унаслідок впливу різноманітних несприятливих біологічних і соціальних чинників в Україні відмічається неухильне збільшення чисельності дітей із особливостями психофізичного розвитку, зростає варіативність труднощів і відхилень у формуванні їхніх психічних функцій, зокрема мовлення. У сучасних умовах збільшується кількість порушень мовлення церебрально-органічного генезу, які пов'язані з ушкодженням або незрілістю певних мозкових структур, незлагодженістю інтегративної роботи мозку. Навіть мінімальна мозкова дисфункція може спричиняти певні відхилення в розвитку мовлення та інших психічних функцій дитини, що, своєю чергою, знижує її успішність в опануванні освітньою програмою, викликає труднощі комунікації та соціальної адаптації.

Звісно, категорія дітей із порушеннями мовлення є надзвичайно широкою. Серед таких дітей ми можемо виділити тих, у кого мовленнєві порушення є нескладними за симптомокомплексом й ступенем вираженості своїх проявів. Розвиток таких дітей близький до розвитку нормотипових дітей, їхні мовленнєві недоліки доволі швидко долаються й не гальмують розвиток інших функцій. На жаль, доволі чисельною є кількість дітей із тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ) – таким дітям потрібна тривала логопедична корекція, педагогічна підтримка та допомога в опануванні навчальною програмою в освітньому закладі, адаптації їх до умов соціуму. З ТПМ нерідко сполучаються окремі недоліки когнітивної сфери, відповідно, для дітей характерні певні особливості формування ігрової, продуктивної, трудової, музичної, навчально-пізнавальної діяльності (С. Конопляста, І. Мартиненко, С. Міронова, Н. Пахомова, Н. Савінова, Т. Сак, Є. Соботович, В. Тарасун, В. Тищенко, Т. Туманова, Т. Філічова, М. Шеремет та ін.).

Дитині з мовленнєвим порушенням, як і будь-якій дитині, цікава та потрібна участь у гуртковій роботі. Кожна дитина налаштована на пізнання навколишнього світу, а відтак, на цікаві, яскраві враження, новий досвід взаємодії з оточуючим. Період дитинства виділяється в онтогенезі як найбільш важливий етап формування рухових та сенсорно-перцептивних функцій, мовлення, мислення, емоційно-вольової та мотиваційної сфери. У роботу того чи іншого гуртка дитина має включатися за своїми схильностями, вподобаннями, інтересами. Цікава для дитини діяльність і у гуртку художньо-естетичного, і оздоровчого напрямку сприятиме розкриттю в неї індивідуальних можливостей, стимулюватиме розвиток її когнітивної сфери, комунікативної діяльності, позитивних особистісних якостей.

Гурткова робота є потужним засобом виховного впливу, бо сприяє виявленню та розвитку в дітей їхніх здібностей і талантів. До роботи у гуртках початкового рівня позашкільної освіти важливо залучати якомога більше дітей, у тому числі й дітей з особливими освітніми потребами, зокрема дітей із ТПМ.

При залученні дитини у роботу гуртка художньо-естетичного напрямку ми сприяємо розвитку в неї важливих загальнонавчальних і спеціальних умінь і навичок: плануванню своїх дій та їхньої послідовності, саморегуляції і самоконтролю на різних етапах виконання роботи; умінню аналізувати свою роботу (на рівні, що є доступним для дитини); умінню розрізняти кольори, форми, співвідносити їх, обирати й поєднувати різні елементи з урахуванням поставленої художньої задачі та ін. Важливим є формування й удосконалення різних практичних умінь, спроможності втілювати у процесі роботи власні уявлення, певні емоційні враження, набутий практичний досвід.

При залученні дитини у роботу гуртка оздоровчого напрямку ми стимулюємо розвиток у неї загальної моторики, формуємо більш точні, диференційовані рухи, вдосконалюємо вміння керувати своїми руховими діями, вчимо елементарним умінням м'язової релаксації та ін.

Зважаючи на те, що діти із ТПМ мають певні особливості розвитку, керівники гуртків мають, першою чергою, встановити контакт з батьками дитини і обговорити з ними зміст та порядок роботи на гурткових заняттях. Треба визначити, які умови потрібні дитині, зважаючи на ті рекомендації, які складено за результатами діагностики й корекційної роботи з нею фахівцями, а саме логопедом, психологом, педагогами освітнього закладу, в якому виховується й навчається дитина. Зважаючи на рекомендації спеціалістів, спостереження та досвід батьків, керівник гуртка має визначити особливості організації для такої дитини гурткової роботи, – наприклад, слід ураховувати те, що дитина швидко виснажується через певні психо-емоційні навантаження, має уповільнений темп виконання завдань, ще недостатньо регулює або контролює свої дії при ускладненні завдань, часто припускається помилок при виконанні тих чи інших дій під час малювання, ліплення, фізичних вправ та ін. (такі особливості дитини нерідко пов'язані з наслідками перинатальної або ранньої постнатальної церебрально-органічної патології).

Керівнику гуртка слід зважати на особливості спілкування дитини з мовленнєвим порушенням у дитячому колективі. Так, діти із заїканням можуть

уникати спілкування через фіксованість на своєму дефекті, якась непередбачуваність у процесі комунікації може викликати в них певні вегетативні реакції і більш виражені прояви порушення темпу і плавності мовлення через судомні скорочення м'язів мовленнєвого апарату. Діти з недоліками звуковимови, недостатньою сформованістю лексико-граматичного ладу мовлення також часто неохоче вступають у спілкування, утруднюються підтримувати розмову, дати точну або розгорнуту відповідь на запитання, розгублюються, коли співрозмовники показують, що погано розуміють їхні мовленнєві висловлювання.

Діти із такими тяжкими порушеннями мовлення як дизартрія (анартрія), алалія можуть мати певні труднощі при сприйманні інформації описового характеру щодо сутності та послідовності виконання роботи через недорозвинення в них лексико-граматичного ладу мовлення. Труднощі визначення розміру, форми, розташування предметів, фігур та їхніх елементів на аркуші паперу та ін. можуть бути обумовлені недостатністю в них зорово-просторових уявлень та несформованістю відповідної лексики. У дітей із дизартричними порушеннями та моторною алалією можуть спостерігатися труднощі у роботі з пензликом, олівцями, ножицями через недостатній розвиток дрібної моторики пальців рук і т.ін. У гуртку оздоровчого напрямку педагог має зважати на те, що дитина з ТПМ може відрізнятися від своїх ровесників недостатньою спритністю та точністю рухів, більш повільною їх автоматизацією.

На підставі вищезазначеного, діти з ТПМ потребують певної допомоги педагога: при труднощах розуміння мовлення інших мовців їм необхідні чіткий показ зразка й алгоритму виконання роботи. Доцільним є додаткове вправлення дітей щодо правил виконання роботи – користування ножицями, природними матеріалами та ін. За певних обставин доцільним є використання карток, за допомогою яких дитині легше відтворювати певну послідовність дій і операцій у процесі виконання роботи.

Найбільші труднощі дітей із ТПМ, як правило, пов'язані з недорозвиненням у них експресивного боку мовлення. Під час спілкування з такими дітьми педагог може допомогти їм навідними питаннями або використанням тих засобів, які полегшують комунікацію.

У роботі з дитиною з порушенням мовлення керівник гуртка має спиратися на індивідуальний підхід до неї. Індивідуальний підхід до дитини з ТПМ, як і до будь-якої дитини з особливостями у розвитку, полягає у вивченні та врахуванні її індивідуальних, типологічних, вікових особливостей (В. Бондар, В. Синьов, Є. Соботович, В. Тарасун, М. Шеремет та ін.), пошуку оптимальних шляхів щодо якісної організації для неї корекційно-розвивального середовища на підставі аналізу її здібностей, можливостей (Л. Виготський, В. Тарасун, М. Шеремет та ін.). Для включення дитини у роботу гуртка важливим є врахування її інтересів, уподобань, рівня її активності та самостійності. Вельми значущою є поінформованість керівника гуртка щодо стану здоров'я дитини, соціальної ситуації, особливостей розвитку її

мовленнєвої, а також перцептивно-гностичної, інтелектуальної, емоційно-вольової сфери.

При урахуванні того, що гурткова робота є роботою у колективі, необхідно створювати комфортні умови співпраці й комунікації дітей, попереджати такі ситуації, які можуть викликати непорозуміння між ними, афективні реакції з боку дитини з ТПМ при її втомленні або неуспішності у роботі. При зважанні на особливості розвитку дитини з ТПМ гурткова робота стимулюватиме формування в неї творчих здібностей, пізнавальної та комунікативної функцій мовлення, позитивних особистісних рис.

Педагог навчає дитину цікавим для неї діям та прийомам, наприклад, використання фарб, пластиліну, намистинок, ватних дисків, природного матеріалу (насіння, жолудів, каштанів), при цьому він має обрати той темп опрацювання дій, який відповідає особливостям дитини. Доцільним буде виділення й опрацювання з дитиною окремих умінь і навичок. Так, наприклад, під час навчання танцювальним рухам педагог має опрацювати з дитиною їхні статичні та динамічні елементи, уміння орієнтуватися у просторових координатах, керувати рухами свого тіла й узгоджувати їх з діями інших дітей.

У певних ситуаціях керівник гуртка може дати поради батькам дитини з ТПМ щодо опрацювання з дитиною вдома певних нескладних дій або засвоєння їх алгоритму – на наступних заняттях гуртка дитина за таких умов буде більш вправною і впевненою під час малювання, ліплення, виготовлення якогось виробу з природного матеріалу або при виконанні якихось танцювальних рухів чи певних фізичних вправ.

Ситуації спілкування дитини з ТПМ з іншими учасниками гурткової роботи моделюються з урахуванням особливостей її мовленнєвого розвитку та тими задачами, які розв'язуються дитячим колективом при виконанні творчого завдання під час заняття.

З одного боку, керівник гуртка має стимулювати активність, самостійність дитини з ТПМ, розширювати коло її емоційно-позитивних вражень у процесі гурткової роботи. У той же час з метою попередження у дитини з ТПМ надмірного психо-емоційного навантаження повинен:

- чітко розраховувати види та обсяг її роботи на занятті гуртка;
- ураховувати можливі утруднення дитини у процесі виконання завдань, тому бути готовим надати їй необхідну допомогу;
- сприяти тому, щоб дитина бачила позитивні результати своєї праці й відчувала свою успішність (навіть тоді, коли вона робить щось повільніше і набагато частіше у порівнянні з іншими дітьми припускається помилок).

Отже, у роботі з дитиною з порушенням мовлення керівник гуртка має зважати на ті рекомендації фахівців, які даються ними стосовно умов та особливостей організації діяльності такої дитини на заняттях гуртка естетично-художнього або оздоровчого напрямку. Включення дитини з порушенням мовлення у гурткову роботу має спиратися на індивідуальний підхід, що ураховує особливості фізичного, психічного розвитку дитини, особливості її мовленнєвих функцій, стан емоційно-вольової сфери, а також інтереси, вподобання самої дитини.

Література:

1. Андрощук, І.В. Методика виховної роботи : навчальний посібник / І.В. Андрощук, І.П. Андрощук. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2014.
2. Логопедія : підручник. За ред. М. К. Шеремет. [вид. 5-те]. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2018.

Шкоріна Є.В.,

Здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди

Гордієнко І.В.

Кандидат медичних наук, доцент кафедри здоров'я людини,
реабілітології і спеціальної психології
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди

ОСОБЛИВОСТІ ІГРОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДОШКІЛЬНЯТ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Величезна роль у розвитку та вихованні дитини належить ігровій діяльності. Вона є ефективним засобом формування особистості дитини-дошкільняти, її морально-вольових якостей, у грі реалізується потреба впливати на світ. Вона викликає істотну зміну в психіці дитини. Макаренко А.С. так характеризував роль дитячих ігор: «Гра має важливе значення в житті дитини, має те ж значення, яке в дорослого має діяльність, робота, служба. Яка дитина є у грі, такою багато в чому вона буде в роботі. Тому виховання майбутнього діяча відбувається, перш за все, в грі ... » [5, с. 471].

Ігрова діяльність впливає на розвиток творчих здібностей дітей, особистісних якостей, гра створює позитивний емоційний фон, на якому всі психічні процеси протікають найбільш активно. Гра, ігрова діяльність є засобом психолого-педагогічного впливу на формуючу особистість дитини з метою розвитку її інтелектуальних, комунікативних і творчих здібностей, розкриття її потенціалу у реальному житті [1, с. 74].

Гра є однією з провідних видів діяльності в дошкільному віці. Вона відноситься до тих видів дитячої діяльності, яка використовується дорослими в цілях виховання дошкільнят. Завдяки грі дитина розвивається як особистість, у неї формуються ті сторони психіки, від яких згодом будуть залежати і адаптація дитини до зовнішньої дійсності, і успішність її навчальної й трудової діяльності, й її відносини з людьми. Саме тому гра так активно застосовується в корекційно-розвиваючій роботі. А знання особливостей гри дітей з обмеженнями у психічному розвитку, умови її організації з різними категоріями дітей з інтелектуальними порушеннями є найважливішою умовою ефективної роботи.

Гра для дітей з порушеннями інтелекту є найдієвішим засобом впливу психофізичного розвитку. Процес навчання гри є формою взаємодії дорослих з дітьми, забезпечує не стільки формування певних ігрових умінь і навичок, скільки активізацію їх психічної та рухової сфери, розвиток всіх пізнавальних